

VOORAF

Dick de Jong

Het tweede dubbelnummer van de zomer van 2017. Met het laatste 'Stipje' en een verhaal over de diefdijk. Wel degelijk een waterkerende dijk, maar niet langs het water gelegen. Iets over Vuilendam en nog meer lezenswaardigs. Veelal zaken die een wat nostalgisch gevoel oproepen. De werkelijkheid is vaak anders.

Wij van Boerderij & Erf AV zien de boerderijen als de iconen van de streek, maar de boeren die er een bedrijf in uitoefenen, zien ze als bedrijfsgebouwen. En de koeien die de burgers het liefst in grote getale in de weilanden aantreffen, zijn voor de boer niet meer dan een productiemiddel. Het is een uitdaging om de belangen, die er van beide kanten zijn, op de juiste wijze bij elkaar te brengen. Boeiend!

DE KOE IN DE LITERATUUR

OP EEN KOE

Om zich als landelijke schone geheel ten volke te vertonen, dat kwam een dikke koe uit Goor wat al te onesthetisch voor. Als teken daarvan droeg de koe een zeer esthetische boehoe.

Kees Stip

DE DIEFDIJK

Het gebied van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden is omringd door dijken. Dijken die het gebied beschermen tegen de invloed van het buitenwater. En in het zuiden, het westen en het noorden stroomt er ook echt water langs die dijk. Maar in het oosten is het anders. Daar ligt de Diefdijk.

Een typisch beeld van de Diefdijk.

LIGGING

De Diefdijk is een binnendijk, die in 1277 is aangelegd als een zijkade. Dat is een dwars op een rivier aangelegde dijk dat dient ter bescherming van stroomafwaarts gelegen land. Zo'n dijk(je) wordt ook wel dwarsdijk of zijd(e)wende genoemd. Zoals de Damsewag in de Alblasserwaard.

In de achttiende eeuw ging de Diefdijk deel uitmaken van de Hollandse Waterlinie. De dijk vormde ook een onderdeel van de negentiende eeuwse Nieuwe Hollandse Waterlinie.

De dijk doet nog steeds dienst als volwaardige (tweede) waterkering die de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden beschermt bij wateroverlast uit de Betuwe. Het is een van de belangrijkste binnendijken van Nederland. Hij vormt vanouds, sinds 1820 bij wet vastgesteld, de grens tussen Holland en Gelderland. Maar ook dat gaat veranderen.

WATEROVERLAST

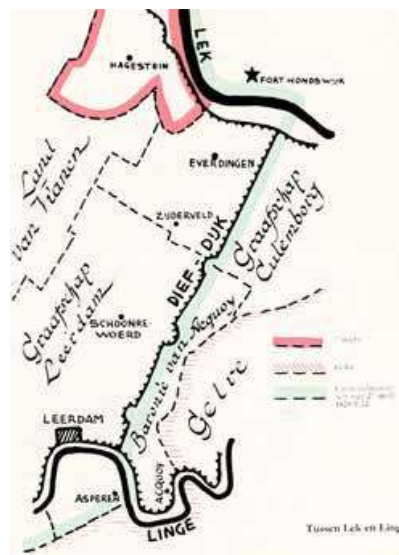
Bij de veenontginningen werden de woeste gronden ontwaterd door het graven van sloten en wetingen. Het water daaruit werd via veenstromen afgevoerd naar de grote rivieren. Echter, door het inklinken van de bodem verslechterde de afwatering steeds meer. Dat werd nog versterkt door het dichtslibben van de monding van de Oude Rijn bij Katwijk in de elfde en de twaalfde eeuw. Daardoor moest nu al het Rijnwater via de Lek naar zee. In het begin loste men dit vernattingsprobleem op door het ophogen van de akkers met modder uit de sloten. Dat is nu op sommige plaatsen nog duidelijk te zien.

DWARSDIJKEN

In de loop van de dertiende eeuw was de wateroverlast zo groot, dat andere maatregelen noodzakelijk werden. Het grootste probleem was dat het rivierengebied van oost naar west afloopt, waardoor de laagst gelegen polders in het westen al het water van de hogere gronden in het oosten te verwerken kregen. Om de polders hiertegen te beschermen, begon men met de aanleg van dwarskades. Deze lagen min of meer noord-zuid gericht, tussen de grote rivieren in. In 1277 werd de Zouwe- of Bazeldijk aangelegd, die het water dat uit de Vijfheerenlanden de Alblasserwaard instroomde moest keren. Na de aanleg van deze dijk nam de wateroverlast in de Vijfheerenlanden uiteraard sterk toe.

De oude schuiven in de A2.

Een overzichtskaartje.

Om te voorkomen dat het water uit het oosten de wateroverlast nog langer zou versterken richtten vijf edellieden in 1284 een heemraadschap op: de heren van Arkel, Ter Leede, Everdingen, Hagestein en Vianen. Aan deze vijf dankt het gebied zijn naam. Als eerste maatregel legde men de Diefdijk aan. Bij de bouw is gebruik

gemaakt van al bestaande (achter)kades van de polders Oud-Schaik en Zijderveld (de Diefweg). Deze werden met elkaar verbonden met een nieuw stuk dijk door de polders Nieuw Schaik en Kort Gerecht. Een gedeelte van beide polders kwam daardoor buitendijks te liggen. Deze zo ontstane buitenpolder, tussen de Diefdijk en de Culemborgse Vliet, stond bekend als De Geeren en zij behoorde tot het Land van Leerdam. Een nieuw stuk dijk werd ook aangelegd door de polder Goilberdingen langs de Lek, waardoor de Diefdijk aansloot op de Lekdijk. Iets verder westelijk ligt de kade tussen Leerdam en het dorp Everdingen, die eenzelfde waterkerende functie heeft. Deze kade vormt in de dertiende eeuw tijdens de Grote Ontginning de basis voor de ontginning van het centrale deel van de Vijfheerenlanden.

DIJKVERHOGING

De Diefdijk was in eerste instantie een vrij lage kade. In de loop der eeuwen is de kade steeds verder verhoogd en verzaamd. Daartoe groef men aan beide zijden van de dijk klei af. Via smalle kaden, die vanaf de dijk de polder inliepen, werd de klei met kruiwagens aangevoerd. Deze weggetjes zijn nog steeds zichtbaar in het landschap. Door de kleiwinning langs de Diefdijk ontstonden daar drassige laagten. In 1809 kreeg de dijk, als onderdeel van de Diefdijklinie naar een ontwerp van Jan Blanken, zijn huidige vorm. De Diefdijklinie is een samenhangend stelsel van dwarsdijken tussen de Lek bij Everdingen en de Merwede bij Gorinchem.

Nog zo'n in optima forma bij de Diefdijk passende foto.

NAAMSVERKLARING

Over de herkomst van de naam Diefdijk doen verschillende verhalen de ronde. Zo zouden de Zuid-Hollanders de naam Diefdijk hebben bedacht omdat er aan de Gelderse kant telkens illegaal grond werd afgegraven en meegenomen. Dan is er het verhaal dat de dijk als smokkelroute werd gebruikt, wat goed mogelijk is aan de grens tussen Holland en Gelderland.

Het vroege voorkomen van de naam maant tot voorzichtigheid bij het verbinden van deze naam met de in België voorkomende Diewegen (met als eerste lid waarschijnlijk *diede* 'groot, algemeen', letterlijk 'volkswegen'), die in de volksmond later Diefwegen werden. Het wel geopperde alternatief, dat de naam een sluipteg voor vagebonden zou aanduiden, is echter nog minder overtuigend.

Anderen leggen een verband met de vrijsteden Leerdam, Culemborg en Vianen, waardoor de dijk gebruikt werd door gespuis, wat op weg was naar een van deze plaatsen, waar ze zich vrij konden bewegen.

DE NAAM VUILENDAM

Bij gebrek aan de inbreng van boerderijnamen en hun betekenis dan maar de naam van een buurtschap.

Officieel staat het als volgt beschreven: 'Vuilendam is een buurtschap in de provincie Zuid-Holland, in de streek Alblasserwaard, gemeente Molenwaard. Tot en met 1985 deels gemeente Brandwijk, deels gemeente Molenaarsgraaf, deels gemeente Ottoland. In 1986 over naar gemeente Graafstroom, in 2013 over naar gemeente Molenwaard'.

Links een tekening van Vuilendam.

Rechts een oude foto van Vuilendam.

Het valt ter plekke op dat ieder deel is voorzien van eigen plaatsnaamborden, met de respectievelijke dorpsnamen in blauw (komborden) en eronder de buurtschapsnaam Vuilendam in wit, zodat je je ter plekke ook bewust wordt van de bijzondere grenssituatie, én kunt zien welk deel onder welk dorp valt.

De naam Vuilendam wordt al in 1369 gebruikt, maar wordt later ook wel geschreven als Vuylendam.

Een pracht van een hofstee.

Het is een samenstelling van dam (waterkering) en vuil(en) (niet schoon). Dit duidt op de gesteldheid van het water (feitelijk de bovenloop van de Alblas), dat door de dam werd afgesloten. Mogelijk verzamelde zich hier door de veelal voorkomende westenwind veel drijfvuil.

Op het internet staat ter aanvulling nog een andere verklaring: In 1420 was de oorspronkelijke naam 'Veylendam' al bekend. Volgens de volksoverlevering heeft de plaats haar naam te danken aan het feit dat het een trefpunt was van zes toegangswegen. Door de vele watersneden van vroeger en door de lage ligging kon het water daar niet zo snel weg en werd het vooral door en voor het verkeer vaak een drassige en vuile toestand. Dat veylen of veilen zou ook kunnen komen van het feit dat dit een plaats van samenkomst was, waar vee, turf, hout en hennep geveild werd.

Vermeldenswaard is nog dat Vuilendam de hoofdrol speelt in een lied van The Amazing Stroopwafels: 'Vuilendam Vrij. Wij horen nergens bij, wij zullen de Verenigde Naties en de Veiligheidsraad, wel even zeggen waar het op staat!'

DE MELKBRIGADE

Deze zomer was in Museum De Koperen Knop een expositie, getiteld Kaas & Koe. Om aan materiaal te komen werd er onder meer een oproep in de krant geplaatst. Dat was aanleiding voor flink wat bruikbare reacties. Een inwoner van Hardinxveld-Gies-sendam mailde een paar foto's, waarvan in eerste instantie werd gedacht 'Wat moeten we daarmee?'. Maar al snel werd duidelijk dat het hier gaat om foto's van een reis in het kader van de Melkbrigade.

In 1961 mocht een groep M-brigadiers op reis met een echt cruiseschip.

De Melkbrigade was een reclamecampagne van het Nederlands Zuivelbureau, die in 1957 van start ging. In België startte een soortgelijke actie twee jaar later. Aanleiding was dat het voor de ontwikkeling van kinderen goed werd geacht dat ze veel melk zouden drinken. Twee glazen melk per dag werd een doel. Daarvoor werd de Melkbrigade opgericht, kortweg M-brigade genoemd. Het was een strak georganiseerde organisatie, waarin hiërarchie een belangrijke factor was. Kinderen konden lid van de brigade worden en bekende Nederlanders waren erelid. De leden ontvingen een aantal voorwerpen waarmee ze hun lidmaatschap konden tonen, zoals sluitzegels, fietsvlaggetjes en een badge om op de jas te naaien. Ze kregen ook kortingen op bepaalde aankopen en entrees en uitnodigingen voor speciale reisesjes. Maandelijks werden er 50 prijzen uitgedeeld aan leden waarvan getuigd werd dat ze zich bijzonder kranig hadden gedragen. Melk was toentertijd misschien wel de meest Hollandse drank die er bestaat. Maar dat is niet altijd zo geweest. In het begin van de vorige eeuw was zuivel nog vooral voor de export bedoeld. Dat veranderde met de economische crisis van de jaren dertig. De uitvoer stagneerde drastisch; Nederlandse boeren bleven met een melkoverschot zitten. Verschillende zuivelproducenten richtten daarom met overheidsgeld het Crisis Zuivelbureau op, een propagandaorganisatie met één belangrijke boodschap: melk is goed voor elk – zeker voor kinderen in de groei. Op speciale zuiveldagen ontvingen huisvrouwen gezonde melkrecepten en scholieren

kregen voortaan 's ochtends om elf uur een flesje - later een pakje - volle melk uitgereikt (vaak lauwwarm, want de koelkast was nog geen algemeen goed). Door de maatregelen van het bureau dronken Nederlanders inderdaad meer melk. Maar door technologische vernieuwingen werd na de oorlog nóg meer zuivel geproduceerd dan voorheen. Het leidde tot een ware 'melkplas'. Opnieuw greep de overheid in. Een reclamebureau kreeg in 1958 opdracht om melk 'op te tillen uit de oude sfeer van melk-van-de-bonte-koe tot een nieuwe status van moderne, flinke sportieve drank in de ogen van groot en (vooral) klein'.

Een imagoverandering dus; de reclamemensen wisten er wel raad mee. Geïnspireerd door de spectaculaire ruimtevaartvluchten van die tijd lanceerden ze een club: De Brigade der Melkwegvaarders. Hiervan mochten alleen jongens lid worden die buiten hun dagelijkse schoolmelk in totaal dertig extra glazen hadden gedronken. Toegelaten leden kregen een mouwembleem thuisgestuurd, met de 'M' van 'Melkbrigadier' erop. Welke stoere jongen wilde er niet bij zo'n elitegenootschap horen?

Nederland telde al gauw 500.000(!) trotse M-brigadiers die voor hun favoriete drank door het vuur gingen. Helaas zou de Melkbrigade niet lang bestaan; het bleek nogal veel gedoe om zo'n grote club draaiende te houden. Maar het doel van de zuivelindustrie was bereikt: de babyboomgeneratie dronk gemiddeld meer dan honderd liter melk per jaar.

Inmiddels zijn de tijden veranderd. Frisdranken deden hun intrede, melk is geen 'flinke, sportieve drank' meer en lang niet iedere school distribueert nog schoolmelk.

DUBBELE ZUIVEL KOMT VAN DE DUIVEL

In vroeger tijd gold dat boter en kaas op een boterham te overdreven werd geacht. Dat leidde tot het spreekwoord: zuivel op zuivel, dan haal je de duivel. Bij ons in de streek zei men dan: Dubbele zuivel komt van de duivel.

Het spreekwoord is een herinnering aan de arme of zuinige tijd dat men geen boter en kaas tegelijk op zijn brood mocht nemen. Dat was 'zonde'. De uitdrukking luidde toen ook wel: Twee zuivels op één brood geeft hongersnood.

Dat was het volgens de overlevering ook al in de dagen van Prins Maurits (1567-1625). Die maakte eens zo'n lange ochtendwandeling dat hij honger kreeg. Daarop vroeg hij een schipper om brood. Maar om die boterham te krijgen moest hij eerst het schip mee trekken. Toen er tijd was voor het ontbijt, legde de prins kaas op zijn gesmeerde broodje. Maar de schipper was daar niet van gediend, en hij zei: 'Zo is het land niet rijk geworden!'

Tarwebrood met kaas.

De uitdrukking zou in de vorm van 'zuivel op zuivel is voer voor de duivel' in de middeleeuwen gebruikt zijn om mensen van hekserij te beschuldigen als ze zuivel op zuivel op hun brood deden.

DE KOE

Ooit werd ik zalig dagelijks gemolken door vrouwenhanden, die mijn volle memmen zo teder kneedden dat als fijne dolken de melk eruit flitst in een zinken emmer.

Nu loop ik liever langer ongemolken, want het blijft duren voor mijn spenen wennen aan het getrek van zuigers die mij kolven, zonder de warme vingers die mij kennen.

Ik sta maar wat te dralen in de bocht, herkauw wat veevoer dat is uitgezocht door de computer, die mij safe all risk heeft opgeslagen in een floppydisk; ik droom dat ik een zielig kalfje ben dat nooit mocht drinken aan de moedermem.

Leo Vleugelhof

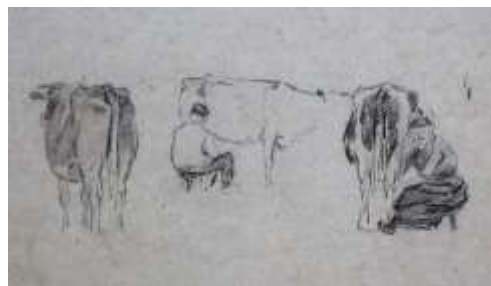

Jan Mankes (1889-1920)

VANUIT HET BESTUUR

Zoals bekend is hebben we de afgelopen tijd veel aandacht gegeven aan samenwerking met de Krimpenerwaard. In de tweede helft van 2017 zal dit verder voorbereid gaan worden. Het lijkt allemaal heel simpel, maar er zijn best wat aandachtspuntjes. Zo zal voor een goede balans deze nieuwsbrief ook telkens een 'aandeel Krimpenerwaard' moeten gaan bevatten.

Een aspect dat ook aandacht vergt is de publiciteit. In de Krimpenerwaard zal iedereen die maar op de een of andere manier betrokken is bij de boerderij en het landschap moeten afweten van ons bestaan. Dat gaat niet vanzelf. Op dit moment is ons voormalig bestuurslid Jan van Vliet al bezig met een ledenwerfactie. Bij boerderijen en op andere adressen waarvan hij verwacht dat men meer dan gewone belangstelling heeft voor 'de boerderij' stopt hij een envelop in de bus, in de hoop dat de bewoners zich aan gaan melden als begunstigers. Daarnaast zal in het najaar worden gestart met publiciteitsacties in kranten en anderszins. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen de gebiedsdelen. Heel het werkgebied wordt daarbij meegenomen, want ook de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden kunnen een opfrissertje gebruiken. Dat blijkt nodig, want telkens weer verdwijnt er - ogenschijnlijk heel voorzichtig, maar feitelijk rigoureuus - telkens weer een boerderij. In de tussentijd gaat 'de strijd' om financiële middelen gewoon door. Niet alleen voor een samengaan, maar ook om de bestaande zaken actueel en bij de tijd te houden zullen er activiteiten moeten zijn en die kosten nu eenmaal geld. Het bestuur doet er alles aan om dat geld wat nodig is te beperken, maar soms is een uitgave een investering in de toekomst. Daar moet wel goed voor zijn.

Twee studietekeningen van Herman Wolbers (18546-1926).

ADVERTENTIES

Er is een beperkte ruimte in deze nieuwsbrief voor het plaatsen van een advertentie. Informatie bij het secretariaat naar de mogelijkheden.

KOOL & VAN DEN TOREN
Dé makelaardij van de Alblasterwaard
Burgemeester Buis 191a 4208 AB Oude Alblaster - 1911g Buisdijk - info@koolvandentoren.nl

De Koning & Witzier
WIJ ZIJN ALS MAKELAAR GESPECIALISEERD IN "VRUUSTAAND WONEN"
Regelmatig verkopen wij ook monumentale boerderijen. Wij vinden het belangrijk dat een koper "gevoel" heeft bij de aankoop van zo'n boerderij. Als koper en verkoper samen belangstelling hebben voor oude details, is een voorspoedige verkoop vaak het resultaat.
Wilt u uw boerderij verkopen? Neem dan vrijblijvend contact met ons op.
De Koning & Witzier
Bosveld 32, 3946 LD Huizen
Telefoon: 0348 - 502 218
Winkel 33, 4241 AP Landgraaf
Telefoon: 0348 - 508 204
www.koningwitzier.nl

DE UITSMIJTER

Deze bijzondere foto kreeg Museum de Koperen Knop in bruikleen van Arie de Bruin uit Arkel.

REDACTIE & SAMENSTELLING Dick de Jong - Bureau Tekstwerk - met dank aan Jenny Mollema-Gons
redactieadres: Buitendams 51, 3371 BA Hardinxveld-Giessendam, 06-22845889, djdejong@planet.nl
FOTO'S: Collectie Boerderij & Erf, Bureau Tekstwerk en anderen.

BOERDERIJ & ERF
alblasterwaard - vijfheerenlanden

secretariaat Sluis 57 | 2964 AT Groot-Ammers | 0184-661425/06-53759618
secretaraat@boerderijenerf.nl | www.boerderijenerf.nl